

2002
2003

Etelä-Karjalan Vuosikirja

ETELÄ-KARJALAN MAAKUNTAYHDISTYS
ETELÄ-KARJALAN MUSEO

Mikko Europaeus

KANSANRUNOUS JA ETELÄ-KARJALAN KULTTUURINEN IDENTITEETTI

*“Niin pian kuin vaan astut jalkasi näiden seurakuntain rajan sisään,
tulee vanhan-aikuinen runo-laulu vastaasi
yhtä täyteläisenä, yhtä suloisena kuin pohjais-Karjalassakin.”*

- August Ahlqvist Pyhäjärvestä, Sakkolasta ja Raudusta
matkakertomuksessaan v. 1854

Viime aikoina on virinnyt vilkasta keskustelua Etelä-Karjalan kulttuurisesta identiteetistä. Perinteentutkija tervehtii tätä kehitystä ilolla. Näin siitäkin huolimatta, että ”identiteetti” on tämän hetken kulttuuritutkimuksessa ryöstöviljelty termi, kuten ”kulttuurikin”. Arkipäivänkin väittelyissä tartutaan usein helppoihin iskulauseisiin. Käydään juupas-eipäs-kiinaa siitä, olemmeko aitokarjalaisia, savokarjalaisia tai kenties vain oman pitäjän asukkeja, mitkä ovat maakunnan viralliset värit tai onko Etelä-Karjala portti itään vaiko vain taantuva tekniikan ja metsäteollisuuden sellureservaatti. Välillä tähän ymmärrettävästi väsyttäänkin.

Kuitenkin humanistinen tutkimus ja kulttuurityö historian, kansankulttuurin ja kielen parissa sekä paljokin puhe Etelä-Karjalasta on paikallaan, sillä nuoren maakunnan identiteettiä ei voi rakentaa pelkästään tulevaisuuteen suuntautuvien visioiden varaan. Tarvitaan myös kokonaisnäkemystä siitä, mistä tulemme ja millä eväillä olemme nykyhetkeen päässeet. Tämä on todellista eteläkarjalaista kulttuuripääomaa ja identiteettiä, joka on yhtä arvokasta kuin nykyään niin muodikkaat osaamiskeskukset ja maakuntasuunnitelmat.

Etelä-Karjalan olemusta on tarpeen lähestyä myös kansanperinteen näkökulmasta. Konkretisoituvathan siinä monet kulttuurisen identiteetin rakennusaineokset. Näitä ovat esimerkiksi kielimurre, historiallinen kansanelämä ja monet muut tunnistettavaan omaleimaisuuteen liittyvät ajan ja paikan kiinnkohdat. Ensinnäkin täytyy kartoittaa ne asiat, jotka ovat Etelä-Karjalan kansanperinteen tutkimisessa keskeisiä. Toisaalta on syytä kysyä: kuinka kansanperinneaineistoja voidaan käyttää Etelä-Karjalan kulttuurisen identiteetin kommentointiin? Tarkastelen näitä kysymyksiä seuraavassa suullisen kansanperinteen eli kansanrunouden avulla.

Kansanrunous ymmärretään toisinaan väljässä merkityksessä, jolloin se kattaa varsinaisen runomitallisen perinteen lisäksi myös proosakerronnan, kuten sadut, tarinat, kaskut ja vitsit, jopa muistitiedonkin. Itämerensuomalaisella alueella kuitenkin juuri kalevalamittaisen kansanrunouden traditio edustaa yleensä alkuperältään, kehityshistorialtaan ja kerrostuneisuudeltaan sitä kansanrunouden osaa, johon on tallentunut valtava määrä yhteisöllisen ja alueellisen perinteen ydinaineiksia sekä lähes koko inhimillisen kokemusmaailman kirjo. Näin ollen Etelä-Karjalankin kulttuurista identiteettiä on mielekästä lähteä luotaamaan juuri tämän aineiston kautta. Kaikkia kalevalaisen perinteen klassisina pidettäviä lajeja, epiikkaa eli kertomarunoutta, lyriikkaa eli tunnelmarunoutta sekä riittirunoutta (häärunot, loitsut, karhurunot) on -muodossa tai toisessa - tallennettu myös tältä alueelta.

ALUEIDENTITEETTI: MIKÄ ETELÄ-KARJALA RUNOJEN MAANA?

Ryhdyttäessä tutkimaan Etelä-Karjalaa runoalueena törmätään heti aluksi määrittelyongelmiin. Perinnetieteiden vakiintuneissa kartoituksissa (esim. Vuorela 1976, Sarmela 1995) Etelä-Karjalan perinnealue on samastettu lähinnä Karjalan kannakseen ja valtaosan nykyisestä maakunnasta on katsottu ns. historiallisen maakuntajaon mukaisesti kuuluvan Etelä-Savoon. Suomen alkuperäisten historiallisten maakuntien (Ahvenanmaa, Varsinais-Suomi, Satakunta, Uusimaa, Häme, Savo, Karjala, Pohjanmaa) juuret ovat jo keskiajan ja uuden ajan linnaläänijärjestelmässä, mutta 1800-luvun osakunta-aste, koulukartat ja Zachris Topeliuksen propagoima maakuntakäsitys iskostivat myös perinnetieteisiin juuri Savon ja Karjalan kyseenalaisen rajamäärittelyn (vrt. Jutikkala 1949).

Ei olekaan siten yllättävää, että myös kansanrunouden kartoituksessa nykyinen maakunta jakautuu kahteen, jopa kolmeen osaan. Suomenniemi, Savitaipale, Luumäki, Lemi, Taipalsaari, Lappee, Joutseno ja Ruokolahti on luettu kuuluvaksi Etelä-Savoon, kun taas Ylämaa (osana Säkkijärveä), Imatra (osana Jääskeä) Rautjärvi, Parikkala ja Saari kuuluvat Etelä-Karjalaan ja lopulta Uukuniemi Laatokan Karjalaan. Kansanrunouden tärkeimmässä tieteellisessä julkaisusarjassa, n. 85 000 runotoisintoa käsittevässä Suomen Kansan Vanhat Runot -kokoelmassa Etelä-Karjalan runoalue rajoittuu etelässä Inkeriin, pohjoisessa Uukuniemeen, idässä Laatokan länsirannikkoon ja lännessä Vehkalahteen. Tällainen jaottelu on kuitenkin pohjimmiltaan motivoitunut juuri edellä viitatuista, osin myöhemmistäkin hallinnollisista perusteista ja toisaalta erheellisestä, mutta itsepintaisesta ”maakuntaromantiikasta”. Luonnollisesti on muitakin tapoja hahmotella Etelä-Karjalan perinnealueprofiilia ja toisaalta maakunnallisuuden yleistä substanssia.

Maakuntien on yhtäältä katsottu muodostavan historiallis-kansatieteellisiä kokonaisuuksia, toisaalta nykymaakuntien synty on liitetty enemmän talousalueisiin ja liikenneyhteyksiin. Etelä-Karjalan asemalle Karjalan läntisenä, savolaisvaikutteillekin alttiina osana on toki kansatieteellisessäkin katsannossa olemassa tietyt perusteita (esim. kansanpukujen vaikutteet), mutta yhtä hyvin vasta-argumentteja voidaan esittää vaikkapa murrepiirteissä (esim. kaakkoismurteiden yhtäläisyydet).

Puuttumatta enempää rajanvetojen taustoihin voi todeta, että karttarajauksista huolimatta kansanrunouden tutkimuksessa on mahdollista käsitellä nykyistä Etelä-Karjalaa ja Kannasta vähintäänkin hypoteettisena kokonaisuutena. Tähän kehottavat alueiden vanhassa runoudessa esimerkiksi häärunouden yhteiset piirteet, loitsuston yleiskuva ja eräiden vanhojen eppisten runojen (esim. *Maailmansyntyruno*) äärilevikit. Kattavan kokonaiskäsityksen saamiseksi tämän alueen kansanrunoudesta olisi huomioitava kuitenkin myös Etelä-Savon ja Inkerin, osin Pohjois-Karjalankin runoperinne, sillä asutuksen muinaishistoria, myöhemmät muuttoliikkeet ja monimuotoinen kanssakäyminen monesti enemmän yhdistivät kuin erottivat näitä alueita.

Etelä-Karjalan - siis nykyisen maakunnan osan ja Karjalan kannaksen - kalevalamittainen kansanrunous osoittautuu numeraalisesti massiiviseksi. Suomen Kansan Vanhat Runot -kansanrunouskokoelman suuntaa antavassa maakunnallisessa vertailussa Etelä-Karjala sijoittuu 13 444 runotoisinnollaan heti Inkerin (14 837) jälkeen rikkaimmaksi laulualueeksi. Lukumäärä kasvaa edelleen, jos mukaan otetaan nykymaakunnan eteläsavolaiseksi rajatun alueen runoperinne. Tässä on kuitenkin huomioitava se, että ns. eteläisten runoalueitten, Viron, Inkerin ja Etelä-Karjalan kansanrunot ovat erilaisia kuin pohjoisten runoalueitten kansanrunouden tunnetuin osa, ns. "kalevalanaiheiset" kertomarunot. Aiheiston käsittely, runoaiheiden monimuotoinen yhdistyminen, runokielen piirteet ja esilaulajan ja kuoron vuorotteluun perustuva laulutapa täällä poikkeavat selvästi Pohjois- ja Raja-Karjalan sekä Vienan runoperinteestä. Eteläistä runoperinnettä voi yleisesti ottaen luonnehtia myös pohjoista fragmentaariseksi.

Eteläiset runoalueet ovat myös olleet myös leimallisesti naisten voimakkaan laulukulttuurin läpikäymisiä ainakin 1800-luvulla tultuaan runonkeruun piiriin. Nykyisen Etelä-Karjalan yhtenäisyys runonlaulannan naisvoittoisuudessa rakoilee kuitenkin viimeistään maakunnan kiilan kärjessä, Parikkalan seudun ns. *peräleänissä*, jonka runo-osaaminen jakautuu jo tasaisemmin miesten ja naisten kesken. Tämä viittaa - alueen keskiarvosta jokseenkin poikkeavan loitsurunoston ohella - jo savokarjalaisen erä- ja tietäjäkulttuurin voimistuvaan vaikutukseen Etelä-Karjalan pohjoispäässä.

Yksi syy Etelä-Karjalan tietynlaiseen paitsioon kansanrunouden tutkimushistoriassa on se, etteivät runonkerääjät täältä saaneet juurikaan laajamuotoista eppistä myytti- ja sankariepiikkaa, joka oli ensi sijassa miesten perinnettä ja tuli myös Kalevalan lähdeaineistoksi. Sen sijaan Kantelettaren kansanrunopohja käsittää enemmän Etelä-Karjalan lyriikkaa ja lyyristä epiikkaa, muttei ehkä kuitenkaan sitä vertaa, mihin tämän perinteen merkittävä edustus alueella olisi oikeuttanut. Nämä lajit ovatkin Etelä-Karjalan ominta kansanrunoutta.

Runoalueena Etelä-Karjala alkoi vähitellen hahmottua esiin Elias Lönnrotin kiertäessä kappaleen sen koillisosaa (Jaakkima, Kurkijoki, Parikkala, Ruokolahti) seitsemännen suurretkensä eteläisellä osuudella 1837. Zacharias Sirelius ja Rietrikki Polén liikkuvat suunnilleen samalla alueella kymmenen vuotta myöhemmin. Nämä

esimerkit ja Kalevalan toisen laitoksen (1849) valmistelutöiden ajankohtaisuus saivat aikaan keruunostuksen, joka vuonna 1847 vei D.E.D. Europaeuksen ja H.A. Reinholmin yhä etelämmäksi. Runosaalis kasvoi vähitellen Länsi-Kannaksen tullessa keruun piiriin. Samalla ahkera kaksikko teki runonkeruulle ja tutkimukselle kään- teentekevän ”löydön” matkattuaan edelleen runorikkaaseen Inkeriin. Ferdinand Saukko kiersi Laatokan luoteiskolkkaa 1850, August Ahlqvist ja Kaarlo Slöör Itä-Kannasta 1854. Tuloksena oli Kannaksen itäosien ja Laatokan luoteisrannikon merkit- tävien runokeskittymien varmistuminen ja kiinnostavia huomiota kansanrunojen ja runotaidon eteläisestä, leimallisesti inkeriläisestä alkuperästä.

Myöhemminkin 1800-luvulla suoritettiin merkittäviä keruita. Esimerkiksi 1880-luvulla runosävelmiä Parikkalasta tallensi Matti Pajari. Savitaipaleen ja Lounais-Saimaan runoutta kertyi jo vuosisadan puolivälissä Charlotta Europaeuksen, sittemmin Savitaipaleelta erityisesti Juho Jäkälän kokoelmiin. Armoitettu kansanperinteen kerääjä ja kirjailija Samuli Paulaharju liikkui hänkin Etelä-Karjalassa. Vielä 1900-luvun vaihduttua Paulaharju tallensi huomattavan runoaineiston Uudenkirkon Mari Haapaselta, Länsi-Kannaksen merkittävimältä runonlaulajalta.

ETELÄ-KARJALAN PAIKALLISET KANSANRUNOKESKITTYMÄT

Etelä-Karjalan kansanrunouden tärkein paikallinen esiintymä niin laulun runsaudessa kuin runoston laadussakin löytyy Itä-Kannakselta. Käkisalmen ja Pohjois-Inkerin väliin lankeavalta Laatokan rantakaistaleelta, Pyhäjärven, Sakkolan, Raudun ja Metsäpirtin pitäjien alueelta on tallennettu valtaosa Etelä-Karjalan vanhimmasta kansanrunoudesta, erään laskutavan mukaan yhteensä n. 5700 runotoisintoa eli yli 40 % koko Etelä-Karjalan runovarannosta.

Huomionarvoista tämän alueen perinteessä on se, että joukossa on useita verrattain laajamuotoisiakin lähtökohdiltaan arkaaisia kertomarunoaiheita, joita ei muualla Etelä-Karjalassa tavata tai ne esiintyvät vain fragmentaarisina katkelmina. Tällaisia runoaiheita ovat esim. *Iso härkä*, *Iso tammi*, *Kantele-jakso*, *Kojosen pojan kosinta*, *Kultaneito*, *Kuolinsanommat*, *Maailman synty*, *Veneenveisto ja laivaretki*, *Venepuun etsintä*, *Väinämöisen polvenhaava*.

Itä-Kannaksen runorikkautta voidaan selittää monilla tekijöillä aina Karjalan asutuksen muinaishistoriasta alkaen, mutta tärkeimpiä niistä lienevät yleensäkin runotaidoistaan tunnettujen ortodoksisten inkerikkojen eli alkukarjalaisten pitkään jatkunut vaikutus sekä alueen luontevat yhteydet Inkeriin. Etelä-Karjalan ja erityisesti Itä-Kannaksen runosto vertautuukin siinä määrin juuri Pohjois-Inkerin perinteeseen, että sen kokonaisselvittäminen vaatisi vertailupohjaa myös Kannaksesta etelään sijaitsevilta runoalueilta. Alueiden yhteydet ruumiillistuvat eteläisen naisrunonlaulun kuuluisimmassa symbolissa, Larin Paraskessa, joka ammensi juuri tämän rajaseudun perinteestä. Itä-Kannaksen asema kansanrunouden keruun varhaishistoriassa on myös mielenkiintoinen. Pyhäjärveltä ja Sakkolasta on jo 1600-luvulta käräjäpöytäkirjoihin tallentuneina muutama loitsu. Arvokkaita ovat myös K. A. Gottlundin Pietarin matkal- laan 1820-luvulla - siis ennen laajemman runonkeruun aikaa - Sakkolasta muistiin- panemat kolme eepistä Väinämöis-runoa.

Toinen tärkeä Etelä-Karjalan runokeskittymä paikallistuu Laatokan luoteisrannalle suunnilleen Kurkijoen-Jaakkiman tietämille, jossain määrin myös sisämaahan työntyvään Parikkalaan. Näiltäkin alueilta on tallennettu joitakin vanhoja kertoma-runoja, mutta yleensä ne häviävät määrällisesti ja laadullisesti Itä-Kannaksen runoilille. Lyriikka ja häärunous on tällä alueella sen sijaan varsin runsasta ja muodostaa toisinaan vaikuttavia aiheilmien ketjuja. Laatokan luoteisranta on myös sijainniltaan kiintoisa yhtenä karjalaisen asutuksen vanhimmista kiintopisteistä. Asutuksen katkokset ja väestönvaihdokset aiheuttivat kuitenkin melkoisia muutoksia historialliseen Käkisalmen lääniin ja samalla tämänkin alueen asujaimistoon, minkä vuoksi Laatokan luoteisrannan - kuten koko Etelä-Karjalan - kansanrunouden vanhimpien juurien selvittäminen muodostuu ongelmalliseksi.

Läntiseltä Kannakselta ei löydy samanlaista runouden runsaudensarvea kuin idästä, eikä täältä myöskään erotu maantieteellisesti jokseenkin yhtenäistä runoperinteen saarekettä. Joitakin poikkeuksia kuitenkin on, kuten Uusikirkko ja Koivisto, joiden alueelta on saatu lähes puolet Länsi-Kannaksen kertovista runoista. Yleisesti ottaen Länsi-Kannaksen runo-osaaminen on keskittynyt sen etelä- ja lounaisosiin ja runoperinne heikkenee mitä lähemmäs Viipurin kaupunkivaikutusta tullaan. Oman kulttuuriekologisen ympäristönsä muodostavat Suomenlahden ulkosaaret, joista ainakin Seiskarista on kiintoisasti tallennettu enemmän vanhoja runoja kuin monesta eteläkarjalaisesta sisämaapitäjästä.

Kuten koko suomalais-karjalaisella alueella, myös Etelä-Karjalassa vanhat kansanrunot yleensä vähenevät ja tyypistyvät, mitä lännemmäksi ja sisämaahan edetään (vrt. esim. Kaukonen 1990). Näin ollen esim. Lappeen seudulta ei odotettavasti löydy laveaa epiikkaa, taidokkaita lyyrisiä ketjuja tai myöskään mittavaa riittirunoutta, esim. häärunojen pitkitettyjä, näytelmänomaisia repliikkejä. Kuitenkin Suomenniemen-Savitaipaleen-Taipalsaaren-Lemin muodostamalta Saimaan läntiseltä järviolueelta on merkitty muistiin sijaintinsa huomioon ottaen hämmästyttävän vanhakantaistakin kalevalaista aiheistoa. Siitäkin huolimatta, että nämä runot ovat katkelmallisia, on esim. Savitaipaleelta 1800-luvulla tallennetuilla *Humalan ja ohran keskustelu-* ja *Paimenen kivinen kaaku*-aiheilla etäälle ulottuvat juuret niin ajallisesti kuin paikallisestikin. Edellisellä epiikan aiheella on jopa mordvalais-balttilais-itäme-rensuomalainen vertailutausta (Kuusi 1963) ja lähimmät laajat muodot Itä-Kannaksella, jälkimmäinen on itse asiassa lyyriseen asuun muokattu *kivi leivässä*-motiivi, jota eepisenä tavataan paitsi Kannaksella, myös Kullervo-runoston ydinalueella Inkerissä.

Länsi-Saimaan vanha runosto muodostaa mielenkiintoisen, joskin vähän tunnetun ja tutkitun kalevalamittaisen runouden tutkimuskohteen Etelä-Karjalassa. Se tarjoaa paitsi runouden kehityshistoriaan, myös raja-alueiden perinteen mallintamiseen liittyviä haasteita: sijaitsehan alue karjalais-savolais-hämäläisten vaikutteiden yhdessä kohtauspisteessä.

ETELÄ-KARJALAN MURROKSET JA KANSANRUNOUDEN KEHITYS

Kansanrunous on osa kansankulttuurin suurempaa kokonaisuutta ja ne muutokset ja murrokset jotka kohdistuvat kokonaisuuteen eivät voi olla vaikuttamatta suulliseen perinteeseenkään. Juuri kulttuuriset murrokset - joko jyrkät tai asteittaiset ovatkin Kaakkois-Suomen ja Etelä-Karjalan identiteetin tunnusmerkkejä läpi historian.

Kansankulttuurin jatkuvuus ei näillä alueilla ole ollut siinä määrin häiriytymätöntä kuin esim. Suomen länsiosissa, Pohjois-Suomessa tai edes laajemmalla itäsuomalaisella alueella (vrt. esim. Talve 1990).

Toisaalta Etelä-Karjalan myöhemmänkin kulttuurikehityksen tietty dynaamisuus näkyy jo muinaiskarjalaisen kulttuurin syntymisenä n. 700 jKr. sekä itäisistä että läntisistä aineksista, karjalaisen ja läntisen, lähinnä hämäläisperäisen väestökomponentin sulautuessa yhteen Laatokan luoteisrannikolla (Hämynen 1994; Uino 1994). Alueen sijaitsi varhaisten Skandinaviasta Bysanttiin, jopa arabimaailmaan johtavien vesireittien (Laatokka-Olhavanjoki-Ilmeenjärvi-Mustameri tai Kaspianmeri) edullisessa tuntumassa. Olhavanjoen keskus, Vanhan Laatokan varjagien, ”russien” ja suomensukuisten ”tsuudien” monietninen kauppa- ja käsityökaupunki oli myös lähellä (Saksa 1994). Karjalan yhä vahvempi kiinnittyminen turkiskauppaan saattoi sen edelleen varhaisten kauppa- ja sotamahtien, Ruotsin ja Novgorodin vilkkaaseen intressipiiriin (Kirkinen, Nevalainen & Sihvo 1994). Karjalan ajoittaisesta levottomuudestakin huolimatta on luultavaa, että myös kansanrunouden kehitys oli suosiollista erilaisten vaikutteiden ja vuorovaikutusten korkeasuhdanteissa.

Asutuksen vähitellen levitessä Laatokan luoteisrannikon muinaiskarjalaisesta alkuytimeistä, Käkisalmen seudun *Korelasta*, oli myös kalevalamitta runokoodina ja suullisen perinteen ilmaisukeinona mitä ilmeisimmin jo vakiintunut. Tähän viittaa kaikkien myöhempien alkujuuriltaan muinaiskarjalaisten asutusekspansioalueiden - Inkerin, Savo-Karjalan, Vienan Karjalan ja Tverin Karjalan helposti kalevalamittaiseksi tunnistettava perinne (Kuusi 1963).

Kuitenkin juuri Etelä-Karjalan kansanrunouden kehityksessä on ongelmallisia ja toistaiseksi ratkaisemattomia aukkoja, jotka liittyvät myöhempään käänteentekeviin väestömuutoksiin Ruotsin ja Venäjän keskeisellä riitamaalla, historiallisessa Käkisalmen läänissä. Tämän laajan hallintoalueen ns. Etu-Karjalasta (Räisälän, Sakkolan ja Raudun pögotat) jo 1500-luvun lopulla alkanut ortodoksikarjalaisten joukkopako Ruotsin luterilaista miehitystä, verotusta ja uskonvainoa huipentui vuosina 1656-58 käydyssä ns. ruptuurisodassa (Huovila 1995). Kehitys jatkui vielä vuosisadan loppuun muuton suuntautuessa etupäässä ns. Bezetskin ja Valdain ylängöille Tverin Karjalaan, jossain määrin myös Novgorodin seudulle sekä itä-pohjoisille karjalaisalueille. Arviot massamuuton määristä vaihtelevat jonkin verran, mutta kaiken kaikkiaan 1600-luvulla Ruotsin valloittamasta Karjalasta poistui ehkä enemmän kuin 30 000 henkeä, joka oli yli puolet silloisesta kantaväestöstä (Kirkinen, Nevalainen & Sihvo 1994).

Muutos, joka Etelä-Karjalan alueella kosketti erityisesti Itä-Kannasta ja Laatokan luoteisrannikkoa - siis myöhemminkin merkittäviä runopaikallisuuksia - tarkoitti myös näiden seutujen alkuperäisasukkaiden kansanrunouden diasporaa. Suurin osa alkuperäisväestöstä joutui siis pakenemaan, mutta entä sen mahdollinen kulttuurinen perintö? Kysymykset ovat hankalia etenkin varhaisimpien ja vähemmän tutkittujen 1500-luvun väestösiirtymien osalta. Kun Ruotsin valloitus- ja asutuspaine kuitenkin kasvoi koko ajan itään päin, voi olettaa, että läntisperäisen savolaisen ja länsikarjalaisen väestön uudisasutuksen myötä jatkui Etelä-Karjalankin kansanrunoudenkin uusiutuminen. Tällöin varmasti myös jyrkkeni sen ero perifeerisempien runoalueitten, kuten Raja-Karjalan ja Vienan perinteeseen. Viimeistään 1600-luvun mittaan leimallisesti ortodoksikarjalaiset perinnemuodot, kuten itkuvirsirunous, hävisivät Etelä-Karjalasta.

Tverin karjalaisilta on tallennettu jonkin verran kalevalamittaista kansanrunoutta (esim. lyyris-eeppejä omaistenvertailuaiheita, sananparsia) ja itkuvirsiä,

muttei kuitenkaan kertovaa sankari- tai myyttiepiikkaa. Tähän liittyen on arveltu, ettei tveriläisten lähtöseuduilla Etelä-Karjalassa 1600-luvulla tunnettukaan esim. epiikan pääheeroksia, Väinämöistä, Ilmarista ja Lemminkäistä (Kaukonen 1990) tai että näihin oleellisesti liittyvä epiikan kukoistuskausi olisi lännestä kulkeutuen saavuttanut Karjalan vasta 1600-luvulla tai myöhemmin (Kaarle Krohn > Kuusen 1978 mukaan).

Toisaalta on esitetty näkemys, että pakolaisuuden kriisi olisi hävittänyt myyttirunouden ja merellisen seikkailuepiikan (Kuusi 1978). Tätä selitysmallia on puolustettu havainnoilla lähtöalueen, Laatokan rannikon eli tveriläisittäin *Karielan rannan* ja tuloalueen, Tverin kuivan ylängön kulttuuriekologisesta erilaisuudesta (Jeskanen 1998). Eräät eppisten sankarien ja tapahtumien muistumia säilyttäneet runot Itä-Kannaksella, Laatokan luoteisrannikolla sekä hajaesiintyminä muuallakin Etelä-Karjalassa saattaisivat epäsuorasti tukea viimeistä epiikan kadottamisen (ja jälkien säilymisen) selitysmallia. Väestömuutoksia edeltävän kansanrunouden kerroksen ja muuttoalueitten, esim. Tverin Karjalan vanhojen runojen vertailu onkin myös Etelä-Karjalan kansanrunouden "puuttuvan linkin" selvittämistä.

Epiikan mahdollisesti ammuin kadonneesta kultakaudesta Etelä-Karjalassa ei voi kuitenkaan toistaiseksi kuin spekuloida, koska Tverin ja muiden eteläkarjalaisten muuttoalueiden kansanrunouden vertailu lähtöalueiden perinteeseen on vielä lapsenkengissä ja syvällistä tutkimusta tarvitaan. Tässä onkin yksi kiehtovimmista ja haastavimmista Etelä-Karjalan kansanrunouden varhaisvaiheisiin ja kehityshistoriaan liittyvistä tutkimusongelmista. Projekti saattaisi jälleen ajankohtaiseksi myös muiden kanta-alueiden ja siirtokunta-periferioiden, kuten savolais-hämäläisperäisen Rautalammin suurpitäjän ja Ruotsin Värmlannin eli ns. Metsä-Suomen suhteiden tarkastelun.

Oman kehitys- ja muutosvaiheensa eteläkarjalaiseen kansanrunouteen toi Etelä-Karjalan ja samalla koko Itä-Suomen vähittäinen modernisoituminen 1700-1800-luvuilla, missä tärkeää osaa näytteli Viipurin ja etenkin Pietarin suurkaupungin vaikutus. Tällä prosessilla oli valtava merkitys kansankulttuurillekin (vrt. Talve 1990). Rahdinajo, kauppa, kausityöansiot ja venäläisen kaupunkikulttuurin innovaatioiden leviäminen osuvat suunnilleen samaan ajankohtaan kuin kalevalaisen runouden viimeiset murrokset: ensin kalevalamitan tyylikeinoja ja loppusointua fuusioivat ns. välimuotoiset laulut, sitten ikivanhan runomitan asteittainen katoaminen riimillisen rekilaulun tieltä. On muistettava, että käytännöllisesti katsoen lähes koko kalevalamittaisen runouden aineisto on Etelä-Karjalassakin kerätty sellaisessa historiallisessa tilanteessa, jossa se jo edusti väistyvää perinnettä uudemman laulumuodin vallatessa koko ajan alaa.

Toisaalta kalevalamitta juuri Etelä-Karjalassa kykeni mukautumaan elinvoimaisena ilmaisu- ja muotona mitä erilaaisimpiin tehtäviin, mikä näkyy mm. kalevalamittaisten laulutanssien monimuotoisuudessa (vrt. Virtanen 1994).

ETELÄKARJALAISEN KANSANRUNOUDEN LÄPILEIKKAUS

Millaista perinnettä sitten Etelä-Karjalan arkistoitu kansanrunous, etenkin edellisellä viitattu klassisen kalevalamittaisen runouden lajisto edustaa? Summaan seuraavassa joitakin eteläkarjalaisen epiikan, lyriikan ja riittirunouden tyypillisiä piirteitä ja niihin

liittyviä kiinnostavimpia tutkimusnäkökohtia. Monille näistä piirteistä, kuten runoston kokonaiskehitykselle ja perinteen institutionaaliselle asemallekin on osoitettavissa jatkuvuutta erityisesti Inkerin lähialueilla. Myös aiheisto on eteläisillä runoalueilla pitkälti yhteistä.

Epiikka eli kertomarunous tulee eteläkarjalaisessa runoperinteessä ymmärtää käsitteen väljässä merkityksessä. Ahtaimmillaanhan lähinnä pohjoisten perinteen mukaan määritellyllä kalevalaisella epiikalla tarkoitetaan vain Kalevalan keskeishenkilöistä, Väinämöisestä, Ilmarisesta, Lemminkäisestä, Kullervosta ym. kertovaa sekä Samporunostoon liittyvää kalevalamittaista kansanrunoutta. Kalevalaiseen epiikkaan voidaan lisäksi lukea paitsi runoissa, myös laajamuotoisissa loitsuissa säilynyttä ikivanhojen kulttuurimyyttien, kuten tulen, raudan ja karhun syntyyn liittyvää motiivistoa. Juuri tällä perinteellä on - itkuvirsien ohella - kansanrunoutemme pisin muisti (vrt. Kuusi 1963).

Etelä-Karjalan kertomarunoudessa on toki arkaaiseen epiikkaankin liittyvää runoutta, joka perimmiltään palautunee muinaiseen yhteispohjaan pohjoisten runoalueitten, Pohjois- ja Raja-Karjalan sekä Vienen lähtökohtien kanssa. Kuitenkin runoston kehitys eri alueilla on vienyt eri suuntiin ja alkujaan ehkä yhteistenkin aiheitten käsittelytapa on 1800-luvun aineistossa näkyvästi erilainen.

Tähän kehitykseen kuuluu, että eteläkarjalaisten eppisten runojen sankarit vaeltavat usein kerrostuneiden, moniaitten yhteensulautumien ja vaihtoehtoisuuksien runokuosissa. On kuvaavaa, että esimerkiksi *Kultaneidon* takovana seppäheeroksena saattaa esiintyä *Ilmarinen*, mutta myös venäläisperäinen balladihahmo, *Iivana Kojosen poika* (< Ivan Godinovits). *Kullervo* on - erikoista kyllä - etelässä nimenä tuntemattomampi kuin pohjoisessa, vaikka etenkin *Untamon ja Kalervon* sukuriita on tunnettu epiikan aihe. Kullervon tilalla ainakin sisaren turmelus-kohtauksissa tavataan säännöllisesti *Tuurikkainen*, *Tuiretuinen* tai muu mahdollisesti skandinaavisesta balladistosta (< Tor, Ture) ammentava nimihenkilö (Penttinen 1957).

Väinämöisestä tallennettuja eri aiheiden runomuistumia, joissa tämä mainitaan nimeltä, on Etelä-Karjalassa yli 20 toisintoa. Yhtä hyvin kuitenkin kanteleen soittajana saattaa esiintyä ehkä savupirttitodellisuudessa uskottavampi *sokia poika* ja ensimmäistä venettä valmistaa *veli*, naisrunonlaulajille läheinen perheenjäsen, joka on yleensäkin yksi eteläisen vanhan runouden keskeisiä toimijoita.

Vanhimman epiikan myyttinen maailmankuva on monesti sekin kokenut uusia tulkintoja ja jatkokehittelyä eteläisillä runoalueilla. *Maailman synty* selitetään ikivanhojen euraasialaisten myyttien, maailmanmunamyytin ja sukeltajamyytin virolais-suomalaisella risteytyksellä siten, että alkumerellä lentävän linnun, tässä tapauksessa pääskynen (pohjoisessa sotkan tai kokon eli kotkan) munan särkyessä sen osista muodostuvat kosmoksen taivaankappaleet - kuu, tähdet, aurinko ja maa (Kuusi 1963). Tämän rinnalla tavataan kuitenkin sekä Etelä-Karjalassa että Inkerissä kehityshistoriallisesti sekundaarimpana, mutta yleistyneempänä vaihtoehtona runotyyppi, jossa veteen vierähtäneestä munasta syntyykin saari tai luoto, johon laivat törmäävät. Kerronta voi tästä motivoituneena jatkua kosintarunouteen liittyvillä naisnäkökulman (kosittava) aiheilla, kuten *Saaren neidolla*.

Toinen arkaainen myyttiaihe, *Iso tammi*, liittyy myös maailman alkuajan tapahtumiin (Kuusi 1963). Kosmoksen pimentävälle tai jumalolentojen asuttamalle maailmanpuu-elämänpuu-mielikuville on vastineita laajalta kulttuurialueelta (vrt. esim. muinaispohjoismaisen Eddan *Yggdrasil*). Etelä-Karjalassa aiheesta on jäljellä lähinnä kiin-

teäksi kaavoittunut ja puitteiltaan läheistetty kuvaus tammen kaatavasta veljestä ja sen osista tehtävistä tarvekaluista (tuoppi, tynnyri jne.), joista tosin osa (esim. kellari, laiva) vihjaa liioitellun kokonsa puolesta myyttikerrontaan. Tällainen runomuoto kuvastaa hyvin eteläkarjalaisen kertomarunouden kerrostuneisuutta ja samalla myyttiaihioiden jäljittämisen hankaluutta. Puu-aiheisto on kansanrunoudessa yleensäkin suosittua: virolaisille ja balteille tärkeän pyhän puun, tammen, merkitys näkyy myös Virosta vaikuttuneessa Etelä-Karjalassa lyyrisen *Laulan tammen tanhualle*-aiheen yleisyytenä.

Oman ehkä 1500-1700-luvuille, osin myöhemmäksikin ajoittuvan epiikan jälkikasvuryhmän muodostavat ns. historialliset sotarunot (Kuusi 1963). Näissä on tiettyjä liittymäkohtia Ruotsin itäisiin valloitusotiin ja ne ovatkin juuri sotatoimialueiden, Kaakkois-Suomen, Etelä-Karjalan ja Inkerin perinteen perspektiivistä kiintoisia. Tämä runosto on keskeisaiheiltaan (*Kaarle Herttuan runo, Pontuksen runo, Punaparran sota, Iivanan virsi, Sota Narvan tienoilla*) ja oheistematiikaltaan (*Sotamiehenotto*-, eli rekryyttirunot, *Sotasanomat* jne.) melko tunnettua Etelä-Karjalassa, joskin melko vähän tutkittua. Sotarunoja voi ja kannattaakin lähestyä monesta näkökulmasta, myös historiantutkimuksen keinoja soveltaen, mutta on syytä muistaa, että tämä aiheisto sotapäällikköjen toimintaa kuvatessaan edustaa kansanrunoudessamme erikoisesti motivoitunutta, mahdollisesti propagandatarkoituksessakin kehiteltyä perinnettä.

Eepisen runouden eräänä alalajina voidaan pitää myös ns. lyyristä epiikkaa eli lyroepikkaa. Siinä kertova ja ulkoistettu aines liittyy lyriikan keskeiskeinoon, minä-muotoisuuteen, ja eepisten kohtausten dialogireplikointi on korostunutta. Aiheisto puolestaan käsittelee yleensä elämän dramaattisia, joskus traagisiakin tapahtumia, jotka kuvataan arkitodellisuudelle läheisissä puitteissa (Harvilahti 1992). Toisinaan rajan vetäminen varsinaiseen keskeisepiikkaan on vaikeaa eikä erotteluilla olekaan ollut runonlaulajanäkökulmasta juuri merkitystä.

Lyyrinen epiikka on ollut Etelä-Karjalassa hyvin suosittua. Osoituksena sen ilmaisukeinojen läpäisevyydestä ilmenee minä-muotoisuutta myös toisinaan varsinaisessa epiikassa (esim. *Maailman synty, Veneenveisto ja laivaretki, Lauri Lappalainen*), jossa piirre ei siis ole alkuperäinen. Ilmiötä sivuavat myös eepisten motiivijaksojen irtautuminen laajemmista yhteyksistään, toisaalta niiden uudelleen yhdistyminen ja henkilökohtainen läheistäminen (esim. *Läksin piennä paimeneen, Ei sääli Suomen / Saaren maita*).

Lyroepiikan temaattisina ryhmiä ovat esim. kadonneen etsintä, (esim. *Hanhi kadonnut, Varas koristeet, Pilviin viety neito, Hevonen kadonnut*-aiheet jne.) ja neidon alisteinen asema vieraisissa oloissa (*Oljamissa käynti, Tytärten hukuttaja, Olin orja vellolleni* jne.). Eteläisille alueille on tyypillistä myös tavattoman rehevä kosintarunous, jonka eepiset alkujuuret ovat iäkkäitä. Runouden kehityksessä se on saanut lyyris-eepisiäkin toteutumia, joiden taustalla saattaa häämöttää keskiaikaisen kalevalaisen balladinkin vaikutusta. Etelä-Karjalan kosintarunoissa yhteisön ja yksilön elämänsäkaarien kannalta ratkaisevaa vaihetta peilataan eri perspektiiveistä, myös miesten (esim. *Saaresta kosinta, Konnusta kosinta*), mutta kosittavan nuoren naisen näkökulma kuitenkin usein hallitsee (*Neidon linna, Meren kosijat, On minussa miehen naista*). Runoissa voi olla traaginenkin päätös (esim. *Nurmi-Tuomas*), jossa liian vaatelia saa lopulta sulhasekseen itse kuoleman; tämä paljastaa kosintarunouden yhden funktion, moraliteetin tapaan toimivan opetuksen.

KANSANRUNO- JA RUNOSÄVELMÄNÄYTE ETELÄ-KARJALASTA

ISO TAMMI

SKVR XIII, 268

Oheinen Metsäpirtin Vaskelasta, yhdestä Itä-Kannaksen parhaimmista runokylistä vuonna 1914 tallennettu kansanruno on kuulunut yli 80-vuotiaan laulajan, maineikkaan Jerlan Outen repertoariin. Kerääjä: Aleksanteri Koskivaara.

Eri aineksista punottu runo koostuu tervehdyssäkeistä, lyyrisestä *Laulan tammen tanhualle* -aiheesta ja jatkona on *Iso Tammi* -myyttirunoon perustuvia motiiveja. Runon esittäminen laulajan tulosanoina lienee liittynyt juhlaseremonioihin, ehkä häihinkin.

Laha mie laulan tähän talluo,
täytie talluo.
Tässä täyttä tarvitua,
tässä aina annetuan,
kipoin kapoin kannetuan,
kannikoin kerriäjill,
puolinleivin puistajill.

Laha laulan tähän talluo,
tähän täytie talluo!
Tässä täyttä tarvituan,
Mie laulan tähän talluo:
isännäll' uuvan turkin,
emännäll' kuattuaisen,
pojalle poset punaset,
tyttärelle sorjan sulhon,
emännäll' mieli minjan.

Laha laulan tähän talluo
tammen keskitanhuall,
tammell' tasaiset oksat
joka oksall' omenan,
omenall' kultapyörän,

kultapyöräll' käkösen.
Kun käski kukahtelluo,
niin syän pakahtelluo,
syvän syttyy tulell,
piä palolle paukahtua.

Onko teiän miehissäinn
ja teiän urohissuann,
mikä puun pirottelluo,
tammen pitkän taitteluo,
tekkyö tyven tynnyriks,
latvan laivan mastoloiks,
pinoks on pienet oksat?

Onhan miulla oiva vello,
syötett on sijan lihoill,
kamaroill on kasvatettu,
mikä puun pirottelluo,
tammen pitkän taitteluo,
tekkyö tyven tynnyriks,
latvan laivan mastoloiks,
pikariksi pienet oksat.

Lyriikka eli tunnelmarunous sisältää laajan skaalan inhimillisiä mielialoja ja tuntemuksia konkreettisen vertauskuvallisesti ja syvällisellä symboliikalla tulkittuna. Lyyriset runot koostuvat usein pienaihelmista, joilla on taipumus taitavimpien runonlaulajien repertoaareissa punoutua rönsyileviksi ketjuiksi.

Lyyrisessä ilmaisussa eteläkarjalainen kansanrunous saavuttaa ehkä korkeimman huipentumansa. Romanttiset näkemykset Etelä-Karjalan runollisesta kansasta ja maakuntalaulun nostattavasta ”laulun runsaudesta” eivät ole vaille perää, jos tarkastellaan esimerkiksi *laulua* käsittelevää yli 300:n eri aiheelman lyyristä varantoa. Usein yhteen nimisäkeeseen tiivistyneissä ideoissa käydään läpi lauluun ja laulamiseen liittyvät lukuisat eri vaihtoehdot. *Ei kumaja kuiva kulkku* toteavat juomalaulajat, *Huuvan mie humalattakin* selväpäiset, *En rahatta laula* hyödyn tavoittelijat; *Nyt mie jouan laulamaan* muistuttaa työstä ennen huvia, *Meret laulan mesiksi*-aihelmalla kerskuu etevä laulaja-loitsija jne.

Huoliaihelmien määrä on myös suuri (yli 200) mutta se jää – huojentavasti – edellisen elämänilosta ja laulun riemusta ammentavan teemaryhmän varjoon. Lyriikan melankolisissa painotuksissa havainnollistuu erityisen hyvin kansanrunon oivaltava tapa kuvata abstraktia konkreettisen avulla. Esimerkiksi hevosen valjasvälineistö on ilmeisesti tuttuutensa ja hyödyllisyytensä vuoksi koettu avainkuvaksi ihmisen murheiden projisoinnissa, kuten hevoslyriikkaan liittyvässä *Surusta suitset*-aihelmassa: *teettäisin surusta suitset / satulan kylän sanoista / länget lääni lausumist' / päätset päivistä pahoista*.

Kansanrunojen ilmiäsuista ja pintarakenteesta on monesti vaikea ellei mahdollintakin löytää sellaista ainutkertaista ainesta, jota ei muilla paikkakunnilla tai alueilla tavattaisi. Niinpä alueellisten runokulttuurien omaleimaisuuksia on tarpeen joskus jäljittää epäsuoralla strategialla, esim. tilastoimalla lyriikan aiheiden painottuneisuutta eri perinnealueilla ja vaikkapa niiden määrää naisten ja miesten kesken samalakin seudulla.

Lyriikan parissa on nimenomaan alueellista vertailututkimusta tehty varsin vähän, mutta joitakin arvioita on esitetty esimerkiksi Pohjois-Karjalan (Timonen 1989) ja Savon (Siikala 1998) tunnelmarunouden perusvirittyneisyydestä. Määrällisesti vahvemman runouden Pohjois-Karjalassa hallitsevat huolilaulut, jotka ovat sävyiltään tummia, mutta savolaisaineisto, jos kohta niukempanakin, näyttäisi liittävän näihinkin elämän selviytymisen optimismia.

Kun Etelä-Karjalan lyyristä aineistoa ja aiheistoa suhteutetaan edellisiin voi sen todeta olevan lähempänä Pohjois-Karjalaa määrällisesti ja aiheiltaan, mutta ehkäpä osin Savoaa laadultaan. Huolilaulut eivät hallitse eteläkarjalaisen lyyristä sielua. Lyriikan vertailussa Pohjois-Karjalaa ei myöskään voi pitää Suomen hallitsevana ”runo-Karjalana”, sillä eteläkarjalaisen aineiston aiheilmavariaatio ja kokonaismäärä voittaa pohjoisen perinteen lähes kaikissa aihepiireissä. Eräiden teemojen, kuten edellä mainitun *laulun* kohdalla ero on moninkertainen ja Etelä-Karjalassa esiintyykin valtaosa laululla iloittelevien runoaihelmien vaihtoehdoista.

Kansanrunoutentutkimuksen luotuneita käsityksiä on syytä aika ajoin ravistella myös perinnealueiden sisällä. Yksi lähes uskonkappaleeksi muodostunut ”totuus” Etelä-Karjalasta on naisten etevämyys runonlaulannassa miehiin nähden. Keskimäärin tämä pitikin kalevalamittaisen runouden osalta paikkansa runonkeruun aikoihin 1800-luvulla, mutta alueen miesten aiemmasta runo-osaamisesta ei tiedetä paljoakaan (vrt. Virtanen 1994).

Juuri tässä valossa onkin yllättävää, ettei Etelä-Karjalan lyriikan aiheilmien määrällisessä jakautumisessa (n. 274 / 214) ole suurempaa eroa naisten ja miesten kesken. Kun miesten lyriikka on vielä usein luonteeltaan ”perimiehistä” juoma-, naima-, hevosa- ja sotatematiikassaan ja sellaisenaan varsin produktiivista, onkin todennäköistä, että miesten runonviljely vielä ennen 1800-luvun alkua oli muunkin kalevalaisen perinteen osalta aktiivisempaa. Tämä saattaisi myös viitata siihen, että edellisinä vuosisatoina miehetkin lauloivat yleisesti eppisiäkin runoja Etelä-Karjalassa, kuten on arveltu Inkerin kohdalta (vrt. Salminen 1934).

Toisaalta on muistettava, ettei perinteen sukupuolinormatiivisuus eteläisillä perinnealueilla yleensä ole ollut jyrkän kategorista. Naiset saattoivat täällä laulaa varsin monipuolista runoutta, myös miesnäkökulman aiheilmia (esim. *Anna suuta Suomen tyttö*) ja miehet vastaavasti yllättävänkin ”naisellisia” aiheita (esim. *Näin on ennen tyttö laulo*). Luonnollisesti myös suuri osa keskeislyriikasta kuvaa yleisinhimillisiä, sukupuolirajat ylittäviä peruskokemuksia. Toisinaan taas oli mahdollista sovittaa samoja aiheilmia eri sukupuolten näkökulmista (esim. *Luulin tuotavan emoa*).

Lyriikan Etelä-Karjalassa on vielä paljon kartoittamatonta maastoa. Yksi reitti siinä voitaisiin käydä historioivalla ja kansanelämän arkiympäristöihin kosketuspintaa etsivällä tutkimusotteella. Näistäkin runoista on nimittäin löydettävissä viittauksia esim. etniseen identifioitumiseen (*Mie oon itse inkerikko*), työtapoihin ja viljelykasveihin (*Emo, mene kaskelle, jätä minut kirnuamaan; Lähetään sisot sineen, mataraan*) Etelä-Karjalan ja Inkerin vuorovaikutukseen (*Ratto Raudussa eleä; Kevyt Keltossa eleä; Tule isä Inkeristä/Tuuterista*) jne. Tutkimisen arvoisia olisivat niin ikään mahdolliset vihjeet harvinaisiin runonlaulutapoihin (*Lauletaan lasta kaksi*) sekä runojen oppimiseen liittyvien kiinnekohtien ja kansanomaisten selitysmallien (*Virret on Virossa tehty*) etsiminen.

Häärunous on kalevalamittaisessa kansanrunoudessa yksi selvimmin esittämiskontekstiinsa sidotuista ja samalla pisimpään säilyneistä riittirunouden lajeista. Toisaalta eteläinen kansanrunous on ollut ominaislaadultaan hyvin joustavaa, mikä näkyy Etelä-Karjalankin häärunoston moniäänisyydessä, runojen esitystilanteiden moninaisuudessa, häätapojen variaatiossa ja lopulta itse runoaiheiston sisällöllisessä kirjavuudessa. Eteläkarjalainen hääperinne sisältää myös joitakin hyvin arkaaisia piirteitä (vrt. Sarmela 1994; Virtanen 1998), mm. kaavan, jossa esivalmistelujen (*kosminen, tupakaiset* eli kihlajaiset) jälkeen häiden kulku etenee kahden rituaalisen näyttämön ja kiintopisteen, *läksiäisten* (morsiamen kodissa) ja *häiden* (sulhasen kodissa) kautta. Häihin osallistujat ryhmittyvät kahden sukukunnan kilpalaulantaan, jossa keskeisiä rooleja näyttävät *kaaso, perreenmies* ja *nuoteet* (= saattajat) morsiamen puolelta ja *puhemies* ja *talonmiehet* sulhasen edustajina. Joitakin hajanaisia tietoja on myös eppisten runojen laulamisesta eteläkarjalaisissa häissä, mikä edustaa hyvin vanhaa perinnettä eikä juuri näy 1800-luvun kansanrunoaineistossa.

Eteläkarjalaisille häärunoille on tyypillistä juuri kilpailevien ryhmien edustajien vuorottaiset repliikit, itsetietoinen sananvalmius, kaunistelematon tunteiden ja mielipiteiden ilmaisu sekä humoristinen, kiusoittelevakin improvisointi. Kuvaava on esimerkiksi Parikkalasta tallennettu morsiamen joukkojen vähättely sulhastalon vastaanotosta: *sika vinku silmäpuoli / koira haukku kolmejalka / pöyväll’ on pöperöleipä / olkitamppu taikinassa!*

Hääperinteessä Etelä-Karjala liittyy pääosiltaan kaakkoissuomalaiseen luterilaiseen perinteeseen, jossa on kuitenkin säilynyt joukko vanhakantaisia erikoispiirteitä

Kansanrunoutta voi käyttää kulttuurisiltanakin. Venäläisväestön huomattavan lisääntymisen Etelä-Karjalassa soisi tuovan virikkeitä myös kansankulttuureitamme yhdistävien vaikutteiden tutkimiseen ja tarkasteluun. Tällä olisi samalla asenneilmastoa puolin ja toisin tuulettava, kulttuurielämäämmeikin piristävä vaikutus. Erilaiset opistot, yhdistykset ja epäviralliset verkostot lienevät tässä toistaiseksi avainasemassa.

Kansanrunousaineistot ovat mitä parhaita materiaalia musealisiin tarkoituksiin. Museoidemme toiminnan akateemisenä kivijalkana historia, taidehistoria, arkeologia ja kansatiede kyllä rakentavat vankan perustan, mutta folkloristista näkökulmaa toivoisi hyödynnettävän paljon nykyistä enemmän esimerkiksi museoiden näyttelyesillepanoissa. Kehittynyt tekniikka, kuten aineistojen digitointi on jo avannut mahdollisuuksia kansanrunoudenkin uusille käyttötavoille (esim. multimediat). Nimenomaan kansanrunoteksteillä tai esitystallenteilla saadaan näkyville – ja audiovälineistön avulla myös kuuluville – sellaista yhteisöllistä ja yksilöllistäkin inhimillistä kosketuspintaa, joka voi tarjota muuten etäiseen historialliseen tapahtumaan, kansatieteelliseen työkuvaukseen tai vaikkapa taiteen tulkintaan tuoreita ahaa-elämyksiä.

Etelä-Karjalan kansanrunouden tunteminen ja sen omaksi kulttuuriperinnöksi hyväksyminen liittyy myös Suomen kahden Karjalan nykykuvaa ja menneisyyden hyödyntämistä koskeviin keskusteluihin. Pohjois-Karjalalla lienee yleisessä tietoisuudessa yhä hegemonia-asema moniin Karjalaan liittyviin mielikuviin. Alueen kalevalaisen perinnön ainutlaatuisuutta ei olekaan tarpeen kiistää. Sen sijaan on syytä olla ylpeä sekä entisen että nykyisen Etelä-Karjalan yhtäläisestä historiallisesta oikeutuksesta kalevalaiseen kansanrunouteen ja karjalaisuuteen. Henkinen perinne, josta voimme yhä ammentaa vaikutteita nykyisyyteen, on keskeinen osa Etelä-Karjalan kulttuurista identiteettiä.

Ja tulevasta voimme todeta: tästä nyt latu mäneepi, ura uusi urkeneepi...

Mikko Europaeus

Mikko Europaeus valmistui filosofian maisteriksi Helsingin yliopistosta 2002 ja on perinteentutkimuksen jatko-opiskelija Joensuun yliopistossa. Europaeuksen erikoisala on kansanrunous. Lisäksi projektitehtäviä Etelä-Karjalan museossa, asiantuntijajäsenyys maakuntayhdistyksessä sekä vaihtelevia yleisöesitelmiä kansanperinteen alalta.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS:

ETELÄ-KARJALAN KALEVALAMITTAISTA KANSANRUNOUTTA

Etelä-Karjalan runot. Kansanrunouden julkaisusarjassa Suomen Kansan Vanhat Runot (SKVR), osat XIII_{1,4}. Julkaissut Väinö Salminen. Helsinki 1936-1945.

HISTORiantutkimusta

- Huovila, Marja: Käkisalmen läänin vaiheita esihistoriasta vuoteen 1811. Lahti 1995.
- Hämynen, Tapio: Mikä Karjala? Teoksessa Hämynen, Tapio (toim.): Kahden Karjalan välillä, Kahden Riikin riitamaalla. *Studia Carelica Humanistica* 5. Tampere 1994.
- Jutikkala, Eino: Suomen maakunnat. Kotiseutu 6-8 /1949. Forssa.
- Kirkinen, Heikki, Nevalainen, Pekka & Sihvo, Hannes: Karjalan kansan historia. Porvoo 1994.
- Saksa, Aleksander: Rautakautinen Karjala – Karjalan synty. Teoksessa Hämynen, Tapio (toim.): Kahden Karjalan välillä, Kahden Riikin riitamaalla. *Studia Carelica Humanistica* 5. Tampere 1994.
- Uino, Pirjo: Karjalan arkeologian suuntaviivoja. Teoksessa Nevalainen, Pekka & Sihvo, Hannes (toim.): Karjala – historia, kansa, kulttuuri. Pieksämäki 1998.

KANSANRUNOUDEN JA KANSATIETEEN Tutkimusta, kartoitusta, matkakertomuksia, antologioita

---

- Europaeus, Mikko: Suur-Parikkalan vanha kansanrunous. Alueellinen ja vertaileva tutkimus kalevalamittaisesta epiikasta, lyriikasta, häärunoista ja loitsuista. Folkloristiikan pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto 2002.
- Harvilahti, Lauri: Kertovan runon keinot. Inkeriläisen runoepiikan tuottamisesta. Helsinki 1992.
- Jeskanen, Matti: "Karielat hormilla kessessa". Sisä-Venäjän, erityisesti Tverin alueen karjalaiset. Teoksessa Nevalainen, Pekka & Sihvo, Hannes (toim.): Karjala – historia, kansa, kulttuuri. Pieksämäki 1998.
- Kaukonen, Väinö: Niit' ennen isoni lauloi – siirtokarjalaisten vanhat kertomarunot. Porvoo 1990.
- Kuusi, Matti: Tveriläisepiikasta. Kalevalaseuran vuosikirja 58 /1978. Helsinki 1978.
- Kuusi, Matti: Suomen Kirjallisuus I. Kirjoittamaton kirjallisuus. Keuruu 1963.
- Niemi, A.R. (julk.): Runonkerääjijemme matkakertomuksia 1830-1880-luvulle. Helsinki 1904.
- Penttinen, Yrjö: "Sankari" eteläkarjalaisissa kertomaroissa. Kalevalaseuran vuosikirja 37 /1957. Helsinki.
- Piela, Ulla: Loitsut 1800-luvun Pohjois-Karjalassa. Kalevalaseuran vuosikirja 68 /1989. Helsinki.
- Salminen, Väinö: Suomalaisten muinaisrunojen historia I. Helsinki 1934.
- Sarmela, Matti: Suomen Perinneatlas. Suomen kansankulttuurin kartasto 2. Helsinki 1994.
- Siikala, Anna-Leena: Oliko savolaisilla tunteita? Teoksessa Pöysä, Jyrki & Siikala, Anna-Leena (toim.): Amor, genus & Familia – kirjoituksia kansanperinteestä. Pieksämäki 1998.
- Talve, Ilmar: Suomen kansankulttuuri. Mänttä 1990.
- Timonen, Senni: Pohjois-Karjalan lyriikka. Teoksessa Knuuttila, Seppo & Laaksonen, Pekka (toim.): Runon ja rajan tiellä. Kalevalaseuran vuosikirja 68. Helsinki 1989.
- Virtanen, Leea: Karjalan Kannas kansanlaulun maana. Teoksessa Nevalainen, Pekka & Sihvo, Hannes (toim.): Karjala – historia, kansa, kulttuuri. Pieksämäki 1998.
- Vuorela, Toivo (toim.): Suomen kansankulttuurin kartasto. Aineellinen kulttuuri. Helsinki 1976.